

Prof. dr Midhat Mekić

Prof. dr Rasim Dacić

Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Sarajevo

PATOLOŠKI KONATIVNIH FAKTORI U POSTRATNOM PERIODU KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA

1. UVOD

Poznavanje strukture konativnih regulativnih mehanizama, a naročito njihove povezanosti sa pedagoško nastavnim radom u tjelesnom i zdravstvenom odgoju, neophodno je zbog toga, što se na taj način može mnogo efikasnije djelovati i omogućiti učenicima što optimalniji psihički razvoj. Na osnovu pravih informacija o stanju ovog antropološkog subsistema moguće je efikasnije dijagnosticiranje psihološkog statusa učenika, a zatim adekvatno planiranje i programiranje nastavnih sadržaja i kontrola njihovih efekata.

Rezultati relativno malog broja istraživanja ovog antropološkog sistema kazuju da su u značajnoj statističkoj povezanosti sa uspjehom u nastavi tjelesnog i zdravstvenog odgoja, te da motorički prostor zavisi od karaktera konativnih regulativnih mehanizama.

Posebno je važno ispitati stanje strukture ličnosti nakon ratnih dejstava u Bosni i Hercegovini.

2. PREDMET I PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Ovaj eksperiment ima karakteristike transferzalnog konfirmativnog istraživanja u okviru koga se definiše i podvrgava provjeri konkretan **predmet** istraživanja, učenici JU MSS Gračanica, u okviru nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja.

Problem ovog eksperimenta sadržan je u utvrđivanju latentnog statusa ispitanika u prostoru konativnih regulativnih mehanizama u postratnom periodu.

3. CILJ ISTRAŽIVANJA

U specifikaciji jednačine uspješnosti u nastavi tjelesnog i zdravstvenog odgoja neopravdano je zapostavljena komponenta konativnih regulativnih mehanizama (crte ličnosti).

Osnovni cilj ovog eksperimenta-istraživanja jeste utvrđivanje latentne strukture konativnih karakteristika (patoloških konativnih faktora) kod učenika srenjih škola.

4. HIPOTEZE

Ovaj eksperiment se realizovao u postratnim ekonomskim, političkim i socijalnim uslovima. Ovakvi ratni i postratni uslovi življenja vjerovatno su formirali su kod ispitanika povišeni stepen funkcionisanja patoloških regulativnih faktora.

Ova populacija će se vjerovatno razlikovati u nekim numeričkim pokazateljima od dosadašnjih istraživanja. U vrijeme ratnih stradanja ovi ispitanici su bili u osjetljivom hronološkom uzrastu disponiranom za stvaranje patološke strukture ličnosti.

H:Očekuje se dobijanje tri latentne dimenzije u prostoru patoloških konativnih odlika.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1 Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika činilo je 127 učenika trećeg i četvrtog razreda, od 18-19 godina, JU Mješovite srednje škole u Gračanici u školskoj 2002 / 2003. godini.

5.2 Uzorak varijabli

Za procjenu primarnih patoloških konativnih faktora primijenjena je baterija testova 18 PF, koju je na temelju faktorske analize verbalnih stimulusa iz Cornell indexa, N4, MMPI i MPI konstruisao Konstantin Momirović.

5.2.1 *Varijable za procjenu patoloških konativnih karakteristika*

U nastavku teksta ukratko je obrazložen intencionalni predmet mjerenja svake skale, a to su:

A1 – skala Anksioznost, F2 – skala Fobičnost, O 3 – skala Opsesivnost, C4 – skala Kompulzivnos,

S 5 – skala Hipersenzitivnost, D6 – skala Depresivnost, I7 – skala Inhibitorna konverzija, E8 – skala

Senzorna konverzija, Z9 – skala Motorna konverzija, K10 – skala Kardiovaskularna konverzija,

G11 – skala Gastrointestinalna konverzija, R12 – skala Respiratorna konverzija, H13 – skala

Hipohondrija, N14 – skala Impulzivnost, T15 – skala Agresivnost, M16 – skala Hipomaničnost

L17 – skala Shizoidnost, P 18 – skala Paranoidnost.

6. REZULTATI I DISKUSIJA

6.1. Faktorska struktura skala za procjenu patoloških konativnih faktora učenika srednjih škola

Na osnovu Guttman – Kaiserovog kriterija-lambda veće od 1 izolovana su tri značajna karakteristična korjena koja su bili dovoljni da objasne 69.291 % totalne varijanse sistema konativnih karakteristika (tabela br. 1) Prvi karakteristični korjen objašnjava 55.100 % , drugi 7.900 % , a treći 6.291 % totalne varijanse varijabli.

Tabela br. 1. Karakteristični korjenovi matrice interkorelacija konativnih osobina

Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings	
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	9.918	55.100	55.100	9.918	55.100	55.100	8.607
2	1.422	7.900	63.000	1.422	7.900	63.000	5.391
3	1.132	6.291	69.291	1.132	6.291	69.291	6.813

Tabela br. 2. Glavne komponente konativnih osobina

	Fak1	Fak 2	Fak 3
A1	.707	-.281	.442
F2	.682	-.472	.351
O3	.765	-.234	.283
C4	.703	-.032	.391
S5	.792	-.184	.061
D6	.764	-.223	-.295
I7	.817	-.040	-.131
E8	.861	-.101	-.194
Z9	.841	-.105	-.337
K10	.797	-.115	-.370
G11	.775	-.118	-.256
R12	.725	.100	.027
H13	.757	.257	-.046
N14	.707	.396	.161
T15	.650	.501	-.094
M16	.430	.587	.240
L17	.809	.138	-.060
P18	.670	.291	.140

Tabela 3. Komunaliteti varijabli

	Initial	Extraction
A1	1.000	.774
F2	1.000	.811
O3	1.000	.721
C4	1.000	.648
S5	1.000	.666
D6	1.000	.721
I7	1.000	.686
E8	1.000	.790
Z9	1.000	.832
K10	1.000	.786
G11	1.000	.680
R12	1.000	.537
H13	1.000	.641
N14	1.000	.682
T15	1.000	.682
M16	1.000	.587
L17	1.000	.677
P18	1.000	.553

Na prvu glavnu komponentu (tabela br.2.) sve varijable, izuzev skale hipomaničnosti, imaju visoke i srednje visoke pozitivne projekcije, što pretpostavlja postojanje generalnog faktora odgovornog za patološke reakcije, najvjerovatnije faktora generalnog neurotizma, s obzirom da je u osnovi ovog faktora, mehanizam dezintegracije funkcija u nervnom sistemu.

Druga glavna komponenta diferencira skale respiratorne konverzije, hipohondrije, impulzivnosti, agresivnosti, hipomaničnosti, paranoidnosti od ostalih skala.

Paranoidnost se definiše kao sklonost reorganiziranim oblicima ponašanja ali se u ovoj populaciji ispitanika projicirala na stenični faktor. Šizoidnost je definirana kao sklonost dezintegrativnom ponašanju i projicirala se na konverzivni faktor.

Treća glavna komponenta stavlja ispitanike pretežno s asteničnim sindromom, nasuprot ispitanika sa drugim patološkim konativnim karakteristikama.

I u ovom istraživanju, kao i mnogim drugim, potvrđena je hipoteza o postojanju tri patološka faktora.

Skoro identičnu strukturu konativnih regulativnih faktora dobili su Momirović, Kovačević, Singer i suradnici (1968) u radu: «Efikasnost krivičnih sankcija». Na uzorku maloljetnih delikvenata, primjenom baterije testova 18 PF u prostoru drugog reda, smjestili su se faktori asteničnog, konverzivnog i steničnog sindroma, a u prostoru trećeg reda pojavio se jedan faktor generalnog neurotizma.

Sve skale za procjenu patoloških konativnih faktora, imaju visoke komunalitete (tabela 3), osim varijable respiratorne konverzije, hipomaničnosti i paranoidnosti, što upućuje na značajan udio patološke varijanse u varijabilitetu skala za procjenu primarnih patoloških faktora. Skale respiratorne konverzije hipomaničnosti i paranoidnosti se tek neznatnim dijelom nalaze u patološkom prostoru što ukazuje da crte ličnosti mogu pripadati i normalnim crtama ličnosti.

U biti ista ali jasnija slika (tabela 4.) dobijena je kada su glavne komponente transformisane u oblimin poziciju. Matrica koordinata varijabli na faktore, paralelna projekcija varijabli na faktore i matrica korelacija varijabli s faktorima (tabela br. 5), potvrdile su postojanje tri faktora: faktor konverzivnog sindroma s maksimalnim projekcijama skala S 5, D 6, I 7, E 8, Z 9, K 10, G 11, R 12, L17, faktor steničnog sindroma s maksimalnim projekcijama skala H13, N14, T 15, M 16, P 18, te faktor asteničnog sindroma s maksimalnim projekcijama skala A1, F2, O3, C 4.

Skala šizoidnosti (L 17) disocijativnog sindroma projicirala se na faktor konverzivnog sindroma a skala paranoidnosti (P 18) disocijativnog sindroma projicirala se na faktor steničnog sindroma. Interesantna je pozicija skale hipohondrije (H 13) s gotovo podjednakim projekcijama na faktore konverzivnog i steničnog sindroma i skale senzitivnosti (S 5) sa skoro istom projekcijom na komponentu konverzije i astenije.

Tabela br. 4. Matrica sklopa

	Fak 1	Fak 2	Fak 3
A1	-.033	.045	.881
F2	.107	-.194	.894
O3	.175	.059	.703
C4	-.039	.290	.673
S5	.440	.045	.444
D6	.850	-.121	.079
I7	.642	.143	.159
E8	.757	.069	.145
Z9	.914	.012	-.012
K10	.929	-.022	-.056
G11	.784	.006	.060
R12	.367	.318	.211
H13	.431	.468	.048
N14	.125	.670	.166
T15	.364	.681	-.190
M16	-.179	.821	.041
L17	.509	.352	.123
P18	.155	.541	.196

Tabela 5 Matrica strukture

	Fak 1	Fak 2	Fak 3
A1	.527	.370	.879
F2	.562	.201	.884
O3	.633	.413	.833
C4	.509	.532	.762
S5	.732	.424	.730
D6	.841	.310	.552
I7	.806	.506	.606
E8	.878	.482	.634
Z9	.912	.437	.551
K10	.885	.394	.503
G11	.823	.399	.541
R12	.646	.572	.558
H13	.681	.690	.493
N14	.542	.793	.501
T15	.569	.779	.296
M16	.233	.753	.249
L17	.750	.639	.570
P18	.529	.690	.500

Inspekcijom matrice korelacija faktora (Tabela br.6.) uočava se osrednja i visoka povezanost ekstrahovanih faktora konativnog prostora.

Međusobne korelacije ova tri faktora su zadovoljavajuće. Konverzivni sindrom ima visoku povezanost sa asteničnim i osrednju povezanost sa steničnim sindromom. Stenični faktor ima osrednju povezanost sa konverzivnim a zadovoljavajuću sa asteničnim faktorom.

Tabela 6. Matrica korelacije izolovanih faktora

Component	Fak 1	Fak 2	Fak 3
Fak 1	1.000	.471	.611
Fak 2	.471	1.000	.386
Fak 3	.611	.386	1.000

Na osnovu rezultata faktorske analize glavnih komponenata može se zaključiti da su svi ekstrahovani faktori saturisani značajnim koeficijentima drugih dimenzija konativnih karakteristika, te se može pretpostaviti da bi se u tercijalnom sloju daljnjom faktorizacijom dobio generalni patološki faktor.

Visoka korelacija konverzivnog i asteničnog sindroma, vjerovatno je posljedica međusobne zavisnosti konverzivnih od anksioznih stanja, a dijelom i utjecaja psihosomatskih poremećaja na anksiozna stanja.

Značajne korelacije između asteničnih i steničnih sindroma dijelom je posljedica zavisnosti predominacije ekscitatornih odnosa i inhibitornih procesa od dezintegracije funkcija u nervnom sistemu, a dijelom posljedica međusobnog utjecaja anksioznih na agresivne i agresivnih na anksiozne reakcije.

Uz sve navedeno i činjenicu da svi primarni patološki faktori imaju velike projekcije na prvu glavnu komponentu, odnosno osovinu, kao i da su interkorelacije oblika faktora značajne, moguće je pretpostaviti postojanje jednog generalnog faktora odgovornog za patološke reakcije učenika JU MSS iz Gračanice.

Postojanje još jednog, osim tri navedena faktora, nije dokazano jer su se skale za procjenu disocijativnog sindroma (šizoidnosti i paranoidnosti) projicirale na konverzivni i stenični faktor.

U ovom istraživanju skale senzitivnosti (S 5) i depresivnosti D 6 činile su faktor konverzivnog simptoma, a skala shizoidnosti (L 17) i paranoidnosti (P 18) strukturalno su faktor steničnosti.

Ovakva struktura tj. samo tri patološka konativna faktora, dobijena je i u istraživanjima: Momirović, Kovačević, Singer i suradnici 1968; Horga 1973-4. i Katarinček, R., 1970. godine.

7. ZAKLJUČAK

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje latentne strukture sistema patoloških konativnih karakteristika učenika srednje škole JU MSS iz Gračanice.

U tu svrhu je na uzorku od 127 učenika uzrasta 18 i 19 godina, izvršeno mjerenje patoloških konativnih karakteristika testovima 18 PF, koju je na temelju faktorske analize verbalnih stimulusa iz kornell indexa, N4, MMPI i MPI konstruisao Konstantin Momirović.

Na osnovu rezultata faktorske analize glavnih komponenata, može se zaključiti, da su svi ekstrahovani faktori: saturisani značajnim koeficijentima drugih dimenzija konativnih karakteristika, te se može pretpostaviti da bi se u tercijalnom sloju daljnjom faktorizacijom dobio generalni patološki faktor.

Faktorizacijom konativnih karakteristika ekstrahovana su tri faktora. Prostor crta ličnosti definisan je konverzivnim, steničnim i asteničnim sindromima i svi značajni koeficijenti su sa pozitivnim predznakom.

Rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti ekspertima za pravljenje nastavnih planova i programa za nastavu u osnovnim i srednjim školama. Ništa manji značaj ovog rada nije i u praktičnoj primjeni ovih rezultata na planu selekcije i odabira djece za usmjeravanje ka bavljenju određenim sportskim disciplinama. Nastavnicima i trenerima rezultati sa testiranja psiholoških testova mogu poslužiti u savjetodavne i terapeutske svrhe. Kako je i ovaj rad nastao iniciran rezultatima prakse i dosadašnjim istraživanjima, tako će i ovi rezultati poslužiti kao oslonac budućim istraživačima

8. LITERATURA

1. Allport, G. W.: (1969) *Sklop i razvoj ličnosti*. Kultura, Beograd.
2. Antonelli, F.: (1960) *Psihologia e psicopatologia dello sport*, Roma.
3. Mekić, M.: (1985) *Kanoničke relacije između morfoloških, motoričkih i konativnih karakteristika i rezultata u situaciono motoričkim testovima u nogometu*. Zbornik radova, Kranjska Gora.

PATHOLOGIC COGNITIVE FACTORS OF BOYS FROM HIGH SCHOOL AFTER WAR PERIOD

Aim of this research was to define latent structural sistem of pathological cognitive characteristics of boys from high school JU M.S.S., Gračanica.

Using tests 18 PF, in the aim of research we made measuring of pathological cognitive characteristics on group of 127 pupils who were 18 and 19 years old. Analyzing cognitive characteristics we had got three types of factors. Characteristics of of person we had characterized with konverzivnim, steničnim i asteničnim syndromes and all important coefficients were with postive sign.

Result we had got could be used by experts for high school plan and program making.

Key wards: Cognitive characteristics, factors, pupuils, after war period.

Sa otvaranja Kongresa u Bijeloj

